

STIELZ

TIJDSCHRIFT OVER DE GESCHIEDENIS VAN WERKEND LEIDEN

€ 2,75

JAARGANG 16 NUMMER 3 SEPTEMBER 2005

- Mobiel erfgoed
- Wonen en werken met het Droste-gevoel
- Erfgoed van de Koude Oorlog

Colofon

Stielz Jaargang 16 (2005) Nummer 2.
ISSN 0928-9437

Stielz stond oorspronkelijk voor StielZaken als uitgave van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (Stiel). Deze stichting ijvert voor de opsporing en behoud van monumenten van bedrijf en techniek in Leiden en omgeving. Stiel verstaat onder monumenten niet alleen oude fabrieken, maar ook winkels, pakhuizen, bruggen, stations en nutsbedrijven. Sinds de oprichting van de stichting in 1987 is dankzij haar inspanningen een groot aantal complexen op de plaatselijke en landelijke monumentenlijsten geplaatst. Verder onderzoekt en beschrijft Stiel de geschiedenis van Leiden als vooraanstaande industriestad. Met de ondertitel 'geschiedenis van werkend Leiden' gaat dit blad een stapje verder dan de formele doelstelling van de stichting: de beschrijving van de recente sociaal-economische geschiedenis van Leiden en omgeving.

Secretariaatsadres Stiel

Hogewoerd 125, 2311 HK Leiden. Tel. 071-5125877; e-mail: bolwerkleiden@hetnet.nl. Nieuwe donateurs, die ons werk willen steunen, kunnen zich voor minimaal € 15 per jaar aanmelden. Bedrijfsdonateurs betalen minimaal € 50 met recht op een advertentie in dit blad. Het verschuldigde bedrag kan worden overgemaakt op bankrekening 33.55.36.018 of postbank 10.39.391. Donateurs ontvangen het blad gratis. Losse nummers € 2,75.

Websites Stiel:

www.industrieel-erfgoed.nl/stiel en
www.stiel-leiden.freehomepage.com

Redactie Stielz

Wibo Burgers, De Fruittuinen 70, 2132 NZ Hoofddorp, tel. 023-5632725, fax 023-5632330, e-mail: wibo.burgers@wxs.nl

Distributie

K. Ravensbergen; Snippenhoek 4 2317 WX Leiden. Tel. 071-5212605.

Druk

Elvé Leiden

Ontwerp omslag en concept binnenwerk
Donna Smith

Lay out

Grafisch Bureau Christine van der Ven, Leiden

Medewerkers aan dit nummer

Niek Bavelaar is 'huisfotograaf' van Stiel. Tel. 071-5149863; e-mail: n.bavelaar@zonnet.nl
Wibo Burgers is journalist en eerder adj. hoofd-redacteur van het ANP
Joop Gijsman is oud-ondernemer en secretaris/penningmeester van Stiel
Hans Vollaard is voorzitter van Stiel
Michiel Rohlof studeert kunstgeschiedenis in Leiden

Stielz komt tot stand dankzij steun van de volgende Leidse bedrijven

Dieben BV Beheersmij.
Djoser BV
Research voor Beleid BV

Bestuur Stichting Industrieel Erfgoed Leiden

Drs. J.P. Vollaard (voorzitter), J.J. Gijsman (secretaris/penningmeester), mr.ir. L. Barendregt, W.B. Burgers, drs. F. Sengers, G.J. Telkamp.

Ere-voorzitter: Ing. H.J. Budel.

REDACTIONEEL

Radioserie 'De Fabriek'

Jaren geleden speelde ik bij mijn dorpsharmonie de muziek van de tv-serie 'De Fabriek'. Vooral bij de beginmaten moest ik stevig blazen op mijn tuba; maar daar hield ik wel van. Die beginmaten zijn uiterst geschikt om een nieuwe serie op de lokale radiozender Holland Centraal in te luiden. In die serie komen de tientallen Leidse monumenten van industrie en techniek aan de orde, waarvoor STIEL zich de afgelopen twintig jaar heeft ingezet. Rapportages van zo'n vijf minuten geven een indruk van het drukwerk van Sijthoff in de Doezastraat, van wie er zoal badderden in het Volksbadhuis, van wat er toch ook al weer in het Parmentiergebouw gebeurde of van hoe de Meelfabriek werkte. In zo'n rapportage kunnen een oud-werknemer en een Leids historicus een idee geven van de dagelijkse praktijk in de fabriek alsook de plaats van die fabriek in de industriële geschiedenis van Leiden. Het is de bedoeling dat de serie dit najaar van start gaat.

De titel van de radioserie is 'De Fabriek'; vandaar dat de muziek van de gelijknamige tv-serie bij mij bovenkwam. Zelf zou ik het mooiste vinden als een Leidse harmonie die muziek zou spelen als intro voor de radioserie. Harmoniekapel Werkmans Wilskracht lijkt me heel toepasselijk, omdat die in 1902 opgericht is binnen de Leidsche Katoenweverij, toentertijd een prominente speler in de Leidse industriële textielindustrie. Ik wil best de beginmaten weer meeblazen op mijn tuba. Om de serie helemaal Leids af te sluiten, zou een droevig lied van Mary Bey – de Zangeres zonder Naam – op zijn plaats zijn.

Deze radio-serie 'De Fabriek' is een nieuwe manier om aandacht te blijven vragen voor industriële monumenten in Leiden. Elk (industriële) monument heeft zijn verhaal. Zo'n verhaal kan Leidenaren overtuigen waarom een monument van industrie of techniek het beschermen waard is. In de afgelopen twintig jaar hebben voorgaande en huidige bestuursgenoten zich ingezet om Leids industrieel erfgoed van de sloophamer te redden. Voor dat doel hebben zij in dit blad STIELZ de monumentale verhalen verteld. Via de lokale radiozender en de binnenkort vernieuwde website zijn die verhalen nu ook te horen. Zo probeer ik als nieuwe voorzitter mijn partijtje stevig mee te blazen; maar daar houd ik wel van.

Hans Vollaard, voorzitter STIEL

Omslagfoto: Deze bollenschuur in Sassenheim, een rijksmonument, heeft een nieuwe bestemming gekregen: een klein appartementencomplex. De vergelijking met een foto van de vervallen bollenschuur van bijna tien jaar geleden toont dat de karakteristieke stijl van het pand goed bewaard is gebleven. Zo zijn de deuren in het gebouw, die vroeger dienden om het drogen van de bollen mogelijk te maken, gehandhaafd. Het pand, dat ook een kantoor en productieruimten omvatte, is in 1929/1930 gebouwd voor de firma Papendrecht en Van der Voet. Het complex van nu omvat zes appartementen en heeft de naam Résidence Monte Carlo gekregen, een naam ontleend aan een bloemenveiling in Sassenheim. De foto toont het dezer dagen voltooide appartementengebouw aan de Teylingerlaan. Op de inzet een opname uit augustus 1996 van de vervallen bollenschuur.

3

Smederij verdient plaats op monumentenlijst

5

De culturele waarde van mobiel erfgoed

8

Wonen en werken met het Droste-gevoel

10

De Leidse Doe Het Zelf: maatwerk in de stad

12

Erfgoed van de koude oorlog

13

Kort nieuws uit Leiden en regio

STIEL dient aanvraag in

SMEDERIJ VERDIENT PLAATS OP MONUMENTENLIJST

De Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (STIEL) heeft het Leidse college van B. en W. gevraagd het pand Oude Varkenmarkt 4, waarin de smederij van De Geijn, v/h smederij Van Velzen is gevestigd, op de gemeentelijke monumentenlijst te plaatsen. Volgens STIEL is het pand een zeer origineel voorbeeld van een in het begin van de vorige eeuw verbouwd bedrijfspand met bovenwoning. De omstandigheid dat de woning en het bedrijfsgedeelte nog steeds gebruikt worden zoals honderd jaar geleden is uniek voor dit soort bedrijvigheid. Het gebouw heeft een hoge historische waarde en een zeer hoge zeldzaamheids- en educatieve waarde.

De smederij aan de Oude Varkenmarkt.

Historie

Tot 1389 lag het huidige Noordeinde buiten de Noordpoort, die gestaan heeft op de Breestraat tussen het Rapenburg en Kort Rapenburg-Kabeljauwsteeg. Het was dus het eerste deel van de Haagweg, richting Den Haag. Door dit deel binnen de stad te brengen, kreeg het de naam Noordeinde. In eerste aanleg was dat een administratieve kwestie en bleef deze buurt een soort onverdedigbare 'voorstad'. Dat laatste gaf problemen in 1420 toen Leiden door de troepen van hertog Jan van Beieren en de Kabeljauwen belegerd werd omdat de stad de kant van gravin Jacoba van Beieren en van de Hoeken gekozen had. Na 1420 werd dit wijkje echt een deel van de stad, zij het nog wel met vrij veel ruimte en grote onbebouwde achtererven, met name van de huizen aan het Rapenburg. Aan weerszijden van de gracht, een voorstedelijke sloot in het verlengde van wat nu de Doelengracht heet, kwam allengs bebouwing. Vermoedelijk heette deze gracht Groenhazengracht: deze benaming moet dus in de loop van de vijftiende eeuw enigszins doorgeschoven zijn naar de gracht, die tegenwoordig die naam draagt.

Omdat dit de eerste plek was waar de wagensdiensten (wagenveer) op Den Haag parkeermogelijkheden hadden, concentreerden zich hier met name wagenmakerijen, hoefsmederijen en horeca, tot en met afwerkplaatsen van 'lichte deernen'. Wegens plaatsgebrek werd rond 1450 de gracht gedempt en met zand gevuld, bestrating met dure 'kinderkopjes' of zelfs baksteen was voor een parkeerplaats in die tijd een overbodige luxe. De straat kreeg de naam 'Het Zand' (velerlei schrijfwijzen) tot hier een markt voor varkens kwam. De naam werd toen Varkenmarkt en nog later Oude Varkenmarkt. Nog eeuwenlang zou hier een concentratie van bedrijven blijven in verband met het verkeer op Den Haag. Dat uitgerekend een rijtuig- en handenkarrenmakerij (van De Groot) en deze (hoef)smederij van Van Velzen als laatste zelfstandige bedrijven bewaard bleven, is ook een mooie herinnering aan vervlogen tijden.

Wanneer voor het eerst bebouwing op de plek van de huidige smederij is gekomen, valt zonder een heel diepgaand onderzoek niet zonder meer te zeggen. Vermoedelijk maakte het perceel deel uit van een groter complex dat

de gehele hoek Noordeinde-Oude Varkenmarkt besloeg een situatie die nog tot in de negentiende eeuw zijn sporen zou nalaten. In feite waren de nrs. 2 en 4 een soort achtererven van een of meer panden aan het Noordeinde. Erg lang waren de panden nrs. 2 en 4 gecombineerd in één hand, vaak de hand van een eigenaar aan het Noordeinde. In de zeventiende eeuw werd het eigendom van de twee panden gesplitst. Vanaf 1724 bleef het pand Oude Varkenmarkt nr. 4 geruime tijd in handen van eigenaren van een Noordeinde-pand. In het begin van de negentiende eeuw kwam er een nieuwe splitsing, de combinatie van het pand aan het Noordeinde en Oude Varkenmarkt nr.4 verdween.

In 1871 werd de huidige huisnummering ingevoerd. Wijk I nrs. 194 en 195 werden toen Noordeinde 27, 196 en 197 Noordeinde 29, nr.193 werd Varkenmarkt 2 en 192 Varkenmarkt 4. Op 1 januari 1890, bij de aanleg van een nieuw en bij de stadhuisbrand gespaard gebleven bevolkingsregister, is hoofdbewoner van het pand Varkenmarkt 4 Adrianus Johannes Bergen Henegouwen, melkverkoper. Hij was getrouwd en had uiteindelijk tien kinderen. De familie bleef tot mei 1905. Daarna kwam er een schoenmaker met zijn vrouw en zoon wonen, maar dat duurde niet lang. In november 1905 vertrokken ze weer. Het pand moet daarna lange tijd onbewoond zijn geweest. Het werd uiteindelijk verbouwd tot smidse. In juni 1908 kwamen uit Leiderdorp Piet Geertsema, smid, en zijn vrouw. Hier, aan de Kalvermarkt, werden hun twee kinderen

geboren. In 1924 of 1925 werd de zaak overgedaan aan L.J. van Velzen, Hoef-, Rijtuig- en Kachelsmederij (tel.1805), terwijl Geertsema aan de overkant van de straat, Noordeinde 25, garagebedrijf De Doelen begon. Mogelijk liet Van Velzen bij zijn komst een en ander verbouwen.

Vanwege de stadhuisbrand moest ook Van Velzen een nieuwe Hinderwetvergunning aanvragen. Hij deed dat op 27 september 1932 en voegde bij de aanvraag een blauwdruk van een tekening, die hij had laten maken door de bouwkundige J. Wesselius te Leiden (vermoedelijk de timmerman van de Van Hogendorpstraat 11). Behalve de smidse, twee aambeelden en een werkbank stonden er de volgende, door elektromotoren aangedreven apparaten: een amarylsteen en een boormachine met een gemeenschappelijke motor van 2 pk, een ventilator (¼ pk), een boortol (½ pk), nog een boortol (¼ pk) alsook een las- en snijapparaat (acetyleen). De vergunning werd zonder veel problemen verleend.

Sindsdien zijn er vrijwel geen wijzigingen meer opgetreden.

Bouwkundig

Oude Varkenmarkt nr. 4 is een in metselwerk opgetrokken pand, dat bestaat uit vier bouwlagen met bedrijfsruimte op de begane grond, een bovenwoning over twee lagen en een zolder onder de schuine kap.

Het pand ligt tussen nr. 2 en nr. 6 en

wordt van het laatstgenoemde pand gescheiden door een brandgang. De voorgevel ligt in de historische rooilijn en hoewel kan worden vastgesteld dat onderdelen van het pand later zijn gewijzigd, is het duidelijk dat er ook nog authentieke onderdelen in het pand aanwezig zijn.

In 1907 is er een vergunning tot vestiging van een smederij afgegeven met als voorwaarde dat de bestaande houten vloer zou worden vervangen door een stenen vloer. Ook zou de (oorspronkelijke?) kelder moeten worden gevuld. Bij die verbouwing is ook een toilet en een nieuwe muur achter de smidse aangebracht en is de binnenplaats overkapt. Het overige metselwerk is van veel eerdere datum. Uit bouwhistorisch onderzoek is de oorspronkelijke indeling van het pand op de begane grond nog goed af te lezen. De voorgevel lijkt ongeveer tweehonderd jaar oud te zijn, waarbij de ramen waarschijnlijk in de jaren twintig of dertig van de vorige eeuw zijn vervangen of vernieuwd. Het interieur van de bovenwoning is nog volledig in de stijl van de jaren twintig van de vorige eeuw met glas-in-lood en glazen wandtegels.

Het pand is een zeer origineel voorbeeld van een aan het begin van de vorige eeuw verbouwd bedrijfspand met bovenwoning. De verbouwing van de bovenwoning zijn stijlvast. Het feit dat bedrijf en woning nog steeds op dezelfde manier als honderd jaar geleden functioneren is uniek voor dit soort bedrijvigheid.

DE CULTURELE WAARDE VAN MOBIEL ERFGOED

Hoe stel je de culturele waarde vast van mobiel erfgoed? Daarvoor is een handleiding samengesteld door deskundigen op het terrein van dit erfgoed, waarbij het onder andere gaat om trams, autobussen, vliegtuigen en schepen, en het bestuur van de Mobiele Collectie Nederland (MCN). Eind juni van dit jaar is deze methode ingebracht in het bestuurlijk overleg met provincies en gemeenten. Omstreeks 1 november komt een publieksversie van de handleiding met voorbeelden van toepassing beschikbaar. Eigenaars en beheerders van mobiel erfgoed krijgen daarmee een handvat voor het beschrijven van de culturele waarde van hun object(en), hetgeen vooral van belang is bij het aanvragen van een overheidssubsidie.

Een van de talrijke historische treintjes in ons land, in dit geval in Ouddorp.

Hoe wordt nu de cultuurhistorische waarde bepaald? Allereerst moet de betekenis van het object worden beschreven. Zo'n object kan een rijk geschakeerde betekenis hebben. Het gaat niet alleen om wat het object feitelijk is, maar ook om de gebruiksgeschiedenis. Vaak is een object verbonden aan de geschiedenis van een persoon of een familie. Mobiel erfgoed heeft altijd een functie gehad en die functie is vaak weer gerelateerd aan maatschappelijke ontwikkelingen. De tegenwoordige eigenaar is er blij mee, maar ook voor het publiek heeft dit erfgoed een zintuiglijke betekenis. De objecten zijn mooi, soms brengen ze een imposant geluid voort, ze kunnen naar diesel of kolen ruiken, en je kunt ze voelen als je ermee vliegt, vaart of rijdt.

Er zijn verschillende invalshoeken, die gebruikt kunnen worden om de betekenis van het object te beschrijven, de historische, wetenschappelijke of vaktechnische, sociaal-economische, esthetische en sociale of actuele betekenis.

De historische betekenis, zo wordt gezegd in het document van het project *Een waardestellend kader voor het mobiel erfgoed* van de Mobiele Collectie Nederland, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en het Centrum voor Industrieel en Mobiel Erfgoed (Cime), kan in algemene zin gezien worden, bij voorbeeld de vrachtaart op de grote rivieren in de negentiende eeuw, maar daarnaast ook op kleinere, gedetailleerde wijze uitgewerkt worden, bij voorbeeld het verhaal van die ene familie, die jarenlang op dat specifieke schip leefde en werkte. Wetenschappelijke of vaktechnische benadering betreft de waarde en de betekenis van het object als 'archiefstuk'. De esthetische betekenis is een uitdrukking van de waardering, die er is voor de visuele kwaliteiten van het object. Of het mooi wordt gevonden. Mobiel erfgoed spreekt vaak bijna alle zintuigen aan.

De sociale of actuele betekenis van het object betreft vooral de betekenis die het nu heeft. Dat kan variëren van de inzet en tijdsbesteding van een grote groep vrijwilligers tot de identiteit van een gemeenschap, die met het object verbonden is, bij voorbeeld het skutjesilen voor Friesland.

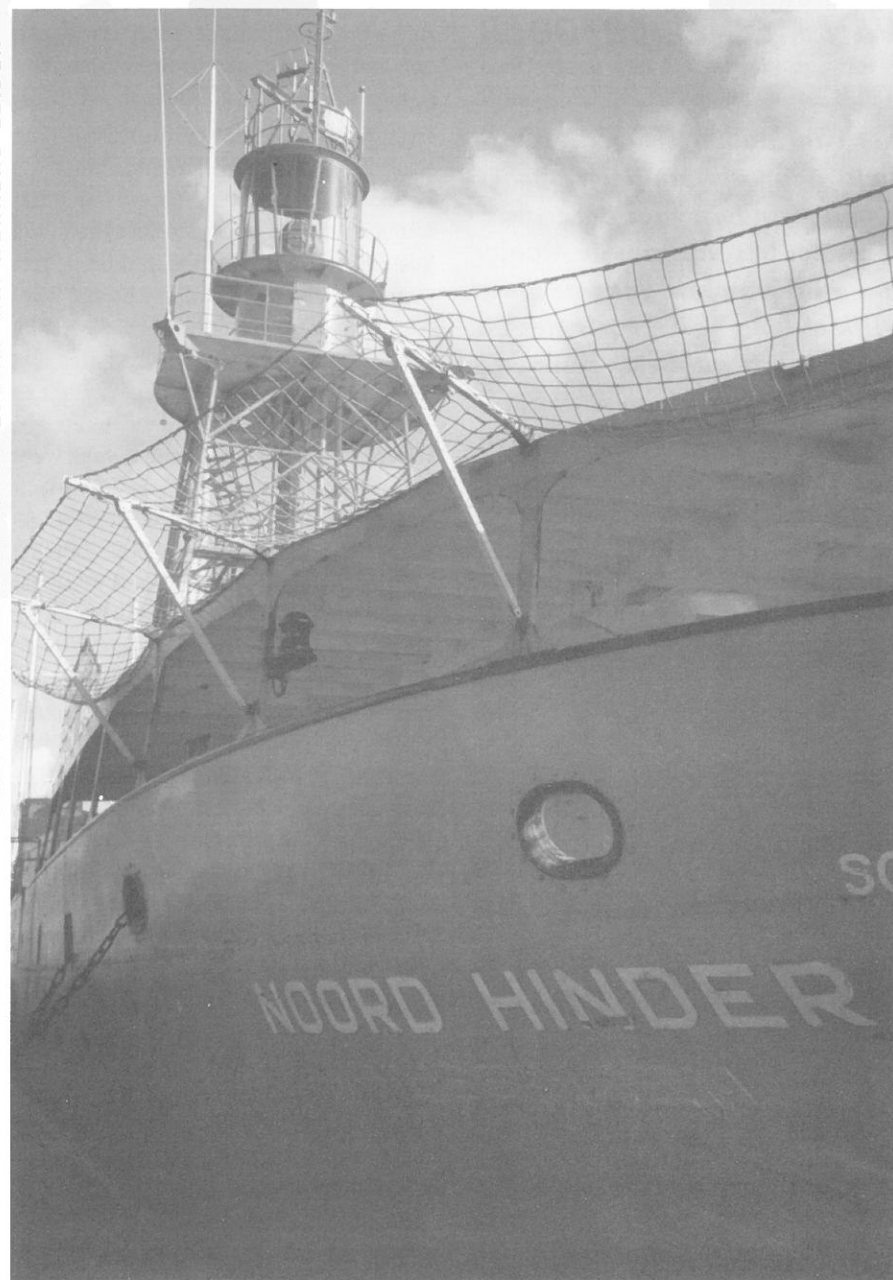
ADVERTENTIE

architectenbureau - ingenieursbureau

vanswietenarchitects

Ir. P.M.J. van Swieten | Sint Jacobsgracht 4 | 2311 PW Leiden | tel 071-5141051 | fax 071-5148573
e-mail: info@vanswietenarchitects.nl | internet: www.vanswietenarchitects.nl

Het lichtschip Noord Hinder.

Vergelijkende criteria

De mate van betekenis of waarde kan worden vastgesteld met vergelijkende criteria. Daarmee wordt vastgesteld waarin het object zich onderscheidt van andere, min of meer vergelijkbare objecten. Het gaat om criteria als: representatiewaarde, herkomst, zeldzaamheid, staat van het object, presentatiemogelijkheden (het vermogen van het object om er een verhaal over te vertellen), ensemble, documentatie en kennis.

Een voorwerp hoeft niet op alle punten te scoren om de kwalificatie 'waardvol' te krijgen. Als voorbeeld wordt genoemd de Douglas DC-2 in de collectie van het Aviodrome, luchtvaartmuseum in Lelystad. Dit vliegtuigtype is van grote betekenis voor de Nederlandse luchtvaart. Het vliegtuig heeft een grote authenticiteit en een hoge presentatiewaarde. Maar over de historie van het specifieke toestel is niet zoveel bekend. Het is een Amerikaans toestel, het heeft steeds in de VS gevlogen. In 1999 is het naar ons land gehaald. Deze DC-2 illustreert ook hoe complex de waardering van een object kan zijn. In dit geval wordt namelijk de DC-2 gepresenteerd met de naam Uiver, de naam van het legendarische toestel dat in 1934 een uitzonderlijke prestatie leverde in de Melbourne-race. Het oorspronkelijke toestel verongelukte een jaar later. De Uiver heeft echter een grote symboolwaarde voor ons land. Daarom is het van belang dat de DC-2 gepresenteerd wordt als de Uiver.

Restauratie en beheer

Wanneer eenmaal is vastgesteld dat een object uit het mobiel erfgoed de moeite en kosten van behoud waard is, dan is een restauratie- en beheersplan vereist. Het is belangrijk om, vooral wanneer een project langere tijd loopt, de belangrijkste beslissingen zo duidelijk mogelijk vast te leggen. Dat geeft ondersteunende instanties een goed inzicht en is ook belangrijk voor de mensen, die bij het project betrokken zijn.

Voor het maritieme en rail erfgoed zijn er inmiddels overeenkomsten, waarin de grondslagen van het behoud en beheer voor de sector zijn vastgelegd. Daarop zou voor andere sectoren kunnen worden voortgebouwd. Standartisering bevordert immers het begrip en de kwaliteit van het gebruik.

Antieke auto's maken deel uit van het mobiel erfgoed. Hier een Sirena, de Poolse VW uit 1961. De wagen is het eigendom van een ondernemer uit IJmuiden.

Bewondering voor een van de talrijke oude vliegtuigen op de laatste open dag van het marine vliegkamp Valkenburg, op 4 juni van dit jaar.

ADVERTENTIE

VERENIGING OUD LEIDEN

Opgericht 5 november 1902

Postbus 917
2300 AX Leiden

Bent u geïnteresseerd in het Leidse en regionale Erfgoed en wilt u graag het beroemde *Leids Jaarboekje* gratis ontvangen, dan kunt u niet zonder het lidmaatschap van de **Vereniging Oud-Leiden**.

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar; jongeren tot 27 jaar betalen slechts € 10,-.

Door overmaking van dit bedrag op Postbankrekening 17 52 28 bent u lid van de **Vereniging Oud-Leiden**.

OPMERKELIJK ERFGOED (4)

WONEN EN WERKEN MET HET DROSTE-GEVOEL

Opmerkelijk erfgoed buiten Leiden en omgeving in deze rubriek. Deze keer wonen en werken met het Droste-gevoel aan het Spaarne in Haarlem. Het fabriekscomplex van de chocoladefabriek Droste staat sinds najaar 2004 leeg. Van het complex wordt een deel afgebroken, twee gebouwen krijgen een nieuwe bestemming: de fabriekssilo en de branderij met het befaamde embleem van Droste: de verpleegster, daterend van 1911. Droste's verpleegster, een beeldmerk van klasse, suggereert de heilzame werking die ervan cacao kan uitgaan.

In de tweede helft van de negentiende eeuw had Gerardus Johannes Droste in Haarlem naam gemaakt als banketbakker en maker van de pastilles van Droste, die in de volksmond als 'flikken' werden aangeduid. Zo rond de eeuwwisseling werd de productie verplaatst naar het bedrijventerrein aan het Noorder Buiten Spaarne. In die periode, toen de zoons van oprichter Droste de zaak leidden, bestond de productie van de fabriek uit bonbons, repen chocolade, pastilles, chocoladefiguren, chocoladeletters en cacaopoe-der. Na de Eerste Wereldoorlog werd de fabriek uitgebreid, naar een ontwerp van architect Van Noppen. In de

periode, die daarop volgde, waren er voortdurend uitbreidingen van het complex. De ontwerpen werden verzorgd door architect Van Harreveld, waaronder de kubusvormige cacaosilo. Na de Tweede Wereldoorlog kende de firma Drost een ongekende groei. Op het hoogtepunt waren er duizend werknemers en werden de producten geëxporteerd naar meer dan zestig landen.

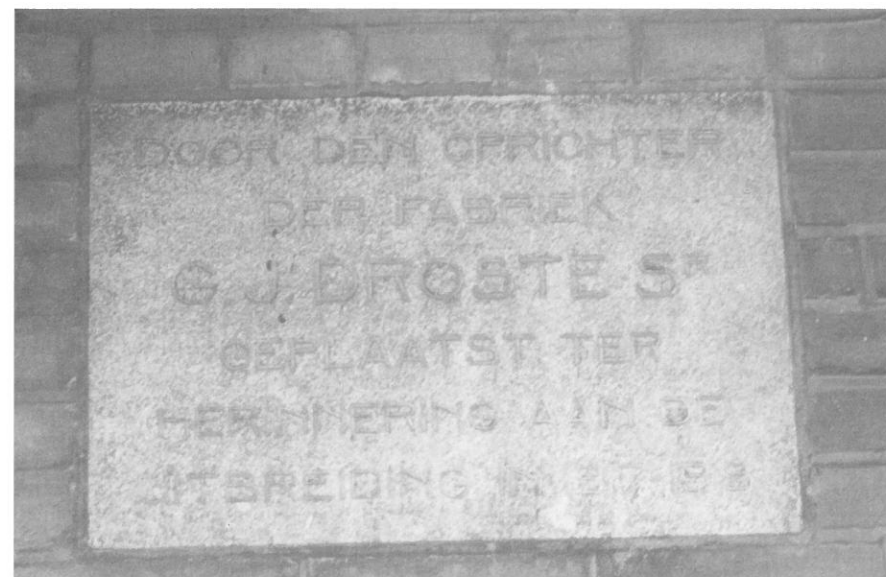
In de loop van de jaren zeventig van de vorige eeuw nam Droste enkele bedrijven over. Het bedrijf werd echter zelf ook overgenomen en weer verkocht. In 1986 verdween de productie

Wonen en werken met het Droste gevoel.

De oude branderij met het vertrouwde beeldmerk, de klassieke verpleegster, van Droste.

Herinneringsplaquette in een van de muren bij gelegenheid van een van de talrijke uitbreidingen van het complex.

Een van de lege fabrieksruimten.

naar Vaassen in Gelderland, waar het sinds 1997 weer als zelfstandig chocolade- en cacao producent actief is. Op het terrein in Haarlem vestigde zich Dutch Cacao BV als cacao producent. Maar in oktober vorig jaar verdween de cacao productie naar Amsterdam. Daarmee was de geur van cacao aan het Spaarne voorgoed verdwenen.

De plannen voor het voormalig Droste-complex werden toegelicht op een bijeenkomst op de Dag van de Architectuur, begin juli van dit jaar. Enkele honderden belangstellenden kwamen een kijkje nemen in de fabrieksruimten, waaruit overigens alle machines waren verdwenen. Maar oud-werknemers van Droste konden nog met smaak vertellen wat hier allemaal gebeurd was. Over bij voorbeeld de zaal vol met meisjes, die de chocolaadjes in dozen verpakten.

De meeste gebouwen van het complex zullen worden gesloopt. De sloopwerkzaamheden beginnen dit najaar. In plaats van de oude gebouwen zullen tot 2008 vijf nieuwe gebouwen met woningen en bedrijfsruimten (begane grond) verrijzen. In de oude branderij komen appartementen. In totaal komen er 220 woningen in combinatie met bedrijfsfuncties en een grand café.

Een andere bekende naam uit de Haarlemse industriegeschiedenis is die van de kranenbouwer Figee. Het fabrieksgebouw ten noorden van het Droste-complex heeft inmiddels een herbestemming gekregen als bedrijfsverzamelgebouw. Op het terrein, waar vroeger het gemeentelijk energiebedrijf was gevestigd (grenzend aan het terrein van Droste), is momenteel een cultureel bedrijventoezicht in ontwikkeling.

Wibo Burgers

Bouwbedrijf Paardekooper

Sedert 1881

In 1881 heeft Arie Paardekooper de fundamenteen gelegd voor ons bouwbedrijf. Verweven met deze lange historie is de liefde voor het vak, vakmanschap, vertrouwen en natuurlijk altijd weer bouwen. Bouwbedrijf Paardekooper restaureert, renoveert en onderhoudt gebouwen.

- Lid van het NVOB
- Lid Bouwgarant
- Erkend Hoofdaannemer
- Erkend Leerbedrijf

Miening 41, 2381 GP Zoeterwoude
071-5801254
info@bouwbedrijf-paardekooper.nl

Arie Paardekooper 1857-1915

ADVERTENTIE

DE LEIDSE DOE HET ZELF MAATWERK IN DE STAD

Generaties lang heeft er op de Lange Mare een houthandel gezeten. Sinds de zaak van Marinus Brienesse (1942), de Leidse Doe Het Zelf, dit jaar ophield te bestaan, worden er op de centrale plek in Leiden geen planken meer gezaagd en geen spijkers meer verkocht. Brienesse kijkt met genoegen terug op zijn in Leiden en daarbuiten zeer bekende zaak.

Lang een vertrouwd gezicht aan de Lange Mare: de Leidse Doe Het Zelf-zaak.

Nog voor hij begonnen is over zijn zaak te vertellen, ligt de tafel al vol met oude foto's en notariële akten van het bedrijf, waarvan de oudste uit 1918 is. De eerste houthandel in het pand was Kater en Wiethof, toen het hout nog over het water aangevoerd werd. Later werd het een vestiging van Jongeneel, tot Brienesse de zaak in 1970 begon, en het "De Leidse Doe Het Zelf" doopte.

Het runnen van een houthandel was voor Brienesse geen vreemde wereld: "Mijn opa had al een houtzaak, mijn vader later in Utrecht, en mijn broer heeft nog steeds een houtzaak. Na eerst bij een bank gewerkt te hebben ging ik later bij mijn vader in de zaak werken. Zodoende had ik al veel ervaring met hout, waardoor ik makkelijker voor mezelf kon beginnen."

Die stap kwam min of meer onverwacht op het pad van Brienesse: "We deden veel zaken met Jongeneel, en hun vestiging in Leiden was eigenlijk te klein voor ze, en kwam leeg te staan. Men vroeg of het iets voor mij was, nou, dat was het dus wel."

Het feit dat de zaak een paar jaar niet gedraaid had, leverde weinig problemen op. Brienesse: "Er heeft op die plek altijd een houthandel gezeten, klanten hebben het altijd kunnen vinden, dus na een paar maanden liep het al heel goed."

De eerste twee jaar reisde Brienesse nog van de Betuwe, waar hij samen met zijn vrouw woonde, naar de zaak in Leiden, en toen de woning boven de zaak vrijkwam trok hij daarin. Op de oude foto's is duidelijk te zien dat de de zaak vroeger een stuk groter geweest is: waar grote opslagloodsen stonden, staan nu huizenblokken. Brienesse:

"Op een dag in 1984 zag ik een foto in de krant staan van mijn zaak met de loodsen, met als onderschrift: *De loodsen van Houthandel Jongeneel verdwijnen*. Ik wist ner-

gens van, was bovendien al lang eigenaar van het geheel en zat er al veertien jaar.

De volgende ochtend schrokken ze zich bij het Stadsbouwhuis rot, zij wisten ook niet dat ik de eigenaar was. Ze hebben me wel andere locaties aangeboden, maar mijn houthandel zou op een industrieterrein gedoemd zijn. Wat volgde was een aantal procedures en vervolgens een onteigening, waarbij er 437m² van mijn zaak werd afgesnoept om huizen op te bouwen."

Maatwerk

In zijn zaak verkocht Brienesse, die altijd alleen gewerkt heeft, niet alleen allerhande doe-het-zelfartikelen en verschillende soorten hout. Tussen de klanten door werd er van alles op maat gemaakt: meubels als kasten en bedden, complete interieurs en keukens. "Die keukens gingen in de jaren '70 echt als zoete broodjes weg. Als mensen toen een oude keuken met granito aanrecht hadden waar bijvoorbeeld een scheur in zat, wilden ze er een nieuw blok in, en die had je toen al voor 300 gulden. Samen met Jongeneel kocht ik dan een vrachtwagen met keukens in Oost-Duitsland, en dat sloeg ik op in de loods.

Toen ik begon had je ook niet zoveel houthandels in Leiden. Noordman was er, de Verenigde Houthandel en de Houtwerf, en kleine doe-het-zelfzaken, maar geen grote bouwmarkten. Later kreeg je de Bouwvaria en een grote houthandel net om de hoek bij de Oude Singel, en nog later natuurlijk de bekende bouwmarkten. In Leiden waren er minstens tien kleine doe-het-zelfzaken, alleen al op de Mare drie, maar die zijn allemaal verdwe-

nen. Klanten uit bijvoorbeeld Alphen aan de Rijn en Roelofarendsveen verloor ik op een gegeven moment wel, maar het is in de zaak altijd druk gebleven."

Dat succes wijdt Brienesse deels aan de centrale ligging, maar vooral aan het maatwerk dat hij leverde, dat men niet kon krijgen in

de grotere bouwmarkten. "Zo heb ik voor een Leidse professor die naar Den Haag verhuisde nog eens zijn hele inrichting gemaakt, met prachtige hoge boekenkasten die in de rondte liepen."

De klanten die in de winkel kwamen waren doordeweeks voor het overgrote deel vrouwen. De klusjesmannen, aannemers en winkeliers kwamen voor of na hun werk, want de zaak was meestal van zeven tot zeven geopend. De enige 'moeilijke' klanten waren man en vrouw samen, die het zelfs over het kleinste schroefje vaak niet eens konden worden. Een wel heel 'bijzondere' klant herinnert Brienesse zich nog goed: "Een klant had een lading hout gekocht, en wilde die op zijn auto vervoeren. Omdat het dak bolend was, lag die lading natuurlijk helemaal niet stabiel. Toen heeft hij net zo lang op het dak van zijn auto gestampt tot dat recht was."

Het dorp

De zaak was dan wel lang geopend, één regel heeft Brienesse nooit gebroken: van half één tot half twee het middageten, het rustpunt op de dag. "Ik noem het stukje stad hier vaak een dorp, en die lunch is dan de 'dorpse' traditie. Veel mensen

Brienesse bezig in de werkplaats.

wisten dat ik boven zat, en bleven bellen, maar daar trok ik me dan niets van aan."

Kenmerk van dat dorpse karakter is de grote saamhorigheid tussen de winkeliers, waarvan er velen al lange tijd op de Mare zitten, maar er ook veel van weggegaan zijn. Brienesse: "De sigarenzaak is hier ongeveer tegelijk met mij gekomen, en winkels als Van Boheemen en Mol en de Groot zitten er ook al tijden. Op de plek van de supermarkt zat Van Duuren, ernaast de televisiewinkel Flim en waar nu het restaurant zit zat een handel in oliën en vetten. Verder had je nog een slijterij, een groenteboer, een leerlooierij, een tassenzaak en een zaak met potten en pannen, een gezellige bedoeling dus."

Het einde van zijn zaak kwam eigenlijk twee jaar eerder dan gepland; toen het personeel van de firma Hartwijk aan de Nieuwe Beestenmarkt van zijn voorgenomen stoppen hoorde, wilden ze zijn ijzerwaren, en later ook zijn machines en hout graag overnemen. "Klanten van me hebben met tranen in de ogen afscheid genomen, ze waren zo gewend geraakt aan mijn doe-het-zelfzaak midden in de stad."

Wie echter denkt dat Brienesse dan maar eerder met pensioen is gegaan, komt bedrogen uit: een vakman kan zijn werk moeilijk staken, en Brienesse werkt nu een paar dagen in de week bij Hartwijk, waar hij met zijn vertrouwde machines een 'nieuwe houtwinkel is begonnen' en mensen het vak leert dat hij zelf zijn al zijn hele leven met veel plezier beoefent.

Michiel Rohlf
Fotografie Niek Bavelaar.

De Leidse Houthandel van Kater & Wiethoff uit vroeger dagen.

ADVERTENTIE

uitvaartverzorging
Janson & Bolland
Uitvaartcentrum Levendaal
Levendaal 103 • 2311 JC Leiden t 0715 12 2112 f 0715 13 3113 e info@uitvaartcentrumlevendaal.nl i www.uitvaartcentrumlevendaal.nl

Commandobunker in Rijswijk

ERFGOED VAN DE KOUDE OORLOG

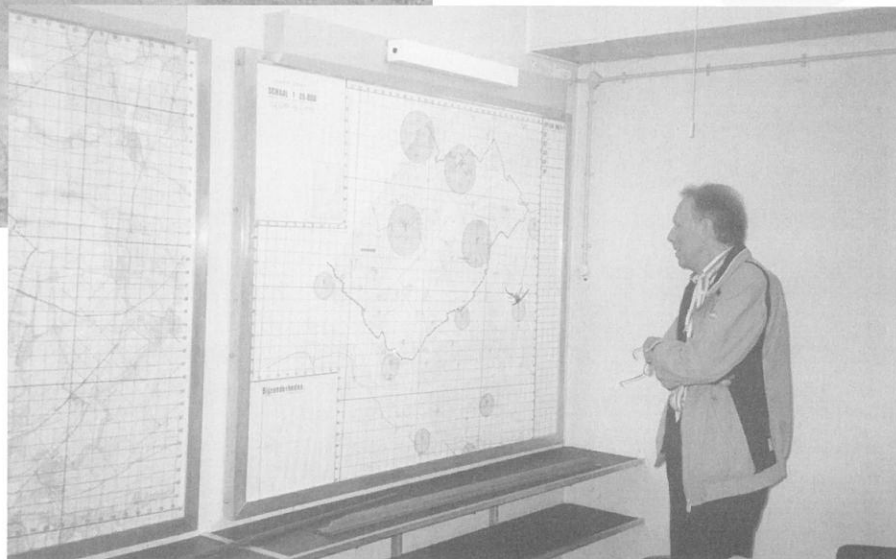
Een interessant object uit de periode van de Koude Oorlog: de vroegere commandobunker van de BB, de dienst Bescherming Bevolking, die ons moest beschermen tegen de gevolgen van mogelijke aanvallen van de Russen in de jaren van de Koude Oorlog. De bunker bevindt zich op het Rijswijkse landgoed Overvoorde. Er zijn plannen om er een museum van te maken.

De Van Vredenburgweg in Rijswijk strekt zich zo ongeveer over de gehele gemeente uit, daarom is het even zoeken voor we bij de bunker op het landgoed Overvoorde belanden. Het is dichtbij het winkelcentrum In de Boogaard en het best te bereiken via de Prinses Beatrixweg. Wie hier terecht komt, kijkt met enige verbazing rond. Want we zijn terug in een andere tijd. De tijd van de Koude Oorlog. Vanaf de jaren vijftig tot de jaren tachtig van de vorige eeuw was er in meer of mindere mate sprake van de Koude Oorlog. De Sovjet-Unie zou het westen aanvallen, mogelijk zelfs met atoombommen. Wij kunnen ons dat nu niet meer zo goed voorstellen, maar in die tijd was het een vanzelfsprekende realiteit: de kans was er dat de Russen zouden komen. Daartegen werden maatregelen genomen. Er kwam een civiele verdedigingsorganisatie, de Dienst Bescherming Bevolking (BB), die de burgerij bij moest staan in tijden van nood. Op het hoogtepunt van deze periode telde de BB een kwart miljoen vrijwilligers. Die werden opgeleid om in hun bekend gebied branden te blussen, mensen op te sporen in beschadigde gebouwen en slachtoffers van een aanval op te vangen.

Over het gehele land werden ook zogeheten *luchtwachtstorens* gebouwd. Vanaf deze torens keken vrijwilligers, oefenend in het weekeinde, uit naar de komst van vijandelijke vliegtuigen. Die vliegtuigen kwamen niet en trouwens, wanneer ze wel gekomen waren, was het maar de vraag of de meldingen veel uitgehaald zouden hebben, want de eerste straalvliegtuigen waren al te snel voor een dergelijke signalering.

De toegang tot de BB-commandobunker op het landgoed Overvoorde.

De kaarten hangen er nog en er is ook nu aandacht voor.

In de eerste helft van de jaren tachtig werd de BB-organisatie geleidelijk afgebouwd. De Koude Oorlog was er gelukkig niet gekomen, de brandweer en het Rode Kruis konden het wel weer alleen af.

In Rijswijk zijn wij terug in de tijd van de Koude Oorlog. Via een betonnen poort dalen we af in de vroegere Haagse commandopost van de BB. We zijn veilig voor 'Atoomstraling, bacteriologische en chemische aanvallen', zo wordt vermeld. Alles is er nog, de tafel met de stoelen eromheen, er hangt een stafkaart aan de muur. Er zijn ook douches, stapelbedden, een bar. Verder op een ijzeren frame vier fietsen, bedoeld om in

geval van een uitval van de elektriciteit de luchtverversing op peil te houden. Enkele bezoekers bezien dit met een zekere mate van toegeeflijkheid. Dat denken wij althans.

Ruïnedorp

Een bezoek aan deze bunker is een interessante ervaring. Ook buiten is er nog het een en ander te zien. Een van de vrijwilligers vertelt over het 'ruïnedorp', gelegen tegenover de ingang van de commandobunker. Voor de huizen staat een originele wagen van de Verbindingsdienst van de BB. 'De men-

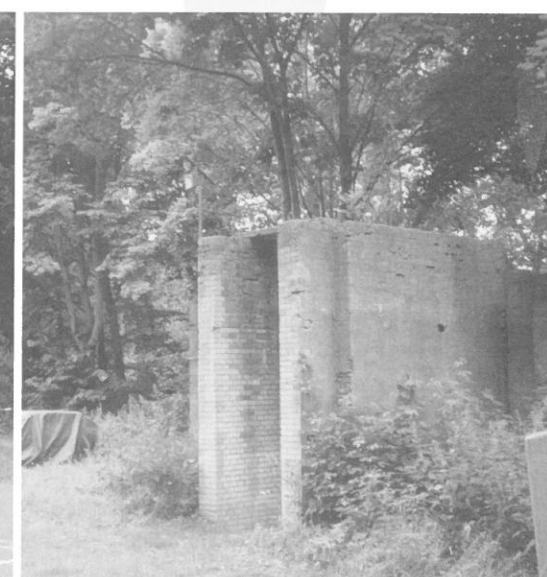
sen werden opgeleid voor reddingswerk in half verwoeste gebouwen', zegt hij. Om zo'n opleiding mogelijk te maken zijn deze huizen gebouwd. Ze hebben nog jaren na de Koude Oorlog gediend als oefenobject voor hulpverleners, maar de organisatie die zich daarmee bezig houdt is van plan elders te gaan oefenen.

Daarmee moet de weg vrijkomen om van deze locatie een museum te maken. De Nationale Collectie Bescherming Bevolking (NCBB), die zich sinds 2000 inzet voor het behoud van dit erfgoed, ziet er grote mogelijkheden in.

Wibo Burgers

De verbindingswagen voor het ruïnedorp.

Een eenmansbunkertje (uit WO II) op het terrein van Overvoorde.

KORT NIEUWS UIT LEIDEN EN REGIO

TENTOONSTELLING NIEUWENHUIZEN

In gemeentelijk museum De Lakenhal (aan de Oude Singel) is vrijdag 2 september een tentoonstelling geopend van het meubilair uit de directiekamer van de Leidse conservenfabriek Nieuwenhuizen, bekend van het merk De Sleutels. Zie voor bezoeken www.lakenhal.nl

NOORDMANTERREIN

STIEL heeft in een zienswijze bekend gemaakt dat zij op het Noordmanterrein aan de Haagweg het huidige aanzicht van de houtverwerkende industrie niet zou willen laten verpesten door hoogbouw. Het is te hopen dat het Leidse college van B. en W. inziert wat de waarde van dat aanzicht is.

PRAKTISCHE SAMENWERKING DIRK VAN ECK-STICHTING

Afgelopen zomer hebben afvaardigingen van de besturen van STIEL en van de Dirk van Eck-stichting met elkaar overlegd hoe ze op een praktische basis kunnen samenwerken. De Dirk van Eck-stichting richt zich op de sociaal-economische geschiedenis van Leiden en heeft

zo raakvlakken met STIEL. Op bepaalde punten kunnen beide stichtingen elkaar van dienst zijn. Een fusie is niet de bedoeling, omdat die alleen maar veel energie en tijd kost. Die kan beter worden geïnvesteerd om de waarde van het Leids industrieel erfgoed uit te dragen.

HULP GEVRAAGD VOOR STIEL-ARCHIEF

Het regionaal archief Leiden e.o. heeft STIEL gevraagd om haar foto's en beschrijvingen van het Leids industrieel erfgoed digitaal aan te leveren. De foto's zijn goeddeels gescand, het invoeren van de beschrijvingen moet echter nog gebeuren. Dat is namelijk een stevige klus. Mocht iemand zich geroepen voelen om te helpen, graag! Secretaris Joop Gijssman heeft meer informatie hierover.

GOEDKOPE LENINGEN

Katwijk – Eigenaren van gemeentelijke monumenten in Katwijk kunnen binnenkort een beroep doen op een speciaal gemeentelijke fonds waaruit leningen tegen gunstige voorwaarden worden verstrekt in geval van restauraties. De gemeente wil voorlopig 250.000 euro in het fonds storten, hetgeen genoeg moet zijn voor minimaal vijf monumenten. De gemeente denkt het zo voor eigenaren van monumenten gemakkelijker te maken om hun pand op te knappen.

MUSEUM HET LEIDSE WEVERSHUIS, MIDDELSTEGRACHT 143

Sinds de Tweede Wereldoorlog is dit voormalige wevershuis bewoond door een man wars van comfort. Bij zijn vertrek trof men een huis aan waar de tijd honderd jaar had stilgestaan. In de jaren '20 of '30 van de vorige eeuw is de gasverlichting vervangen door elektrisch licht en in de jaren '50 is het achterhuis opnieuw behangen, maar verder is er niets veranderd. Door de eeuwen heen zijn er in het huisje veel authentieke elementen bewaard gebleven. Het pand heeft de 19e

eeuwse interieuraanpassing doorstaan en wel zo dat de bedstee, de poepdoos en het onbeschoten dak zijn behouden. Het huisje kent keuken noch badkamer.

Het voorhuis dateert uit het midden van de 17e eeuw. In de voorkamer, zonder stookplaats, werd gewerkt. In de achterkamer bevindt zich een bedstee, met onder het bed een plekje voor een "ondergeschoven" kindje. Grotere kinderen sliepen op zolder wat met de gaten in het dak ongeveer gelijk stond met slapen in de open lucht.

Rond 1800 is vermoedelijk de gang van de voorkamer afgescheiden, terwijl de werkruimte een woonruimte werd. Vanaf die tijd hebben er ook geen wevers meer gewoond. Het achterhuis werd in 1832 gebouwd. Rond 1900 vond nog een grote verbouwing plaats. Er kwamen nieuwe ramen en kozijnen in de voor- en achtergevel. Inpandig werden de kamers voorzien van nieuwe deuren, houten vloeren en een wandafwerking met behang.

De Stichting Het Leids Wevershuis heeft bij de restauratie onder leiding van Architectenbureau Veldman en Rietbroek en de afdeling Monumentenzorg de oude situatie gehandhaafd. De opening was op 9 september.

(Bron OMD 2005)

FOTOARCHIEF STIEL

Het totale fotoarchief van onze stichting wordt ontsloten. We hebben de 435 dia's, de 1233 foto's die in het Regionaal

Archief Leiden lagen opgeslagen en de 1100 negatieven van de Taakgroep Selectie gedigitaliseerd. Dat wil zeggen op DVD opgeslagen zodat we kunnen zien wat er allemaal is. De dia's zijn in de afgelopen jaren gebruikt bij presentaties en zijn voor een deel gemaakt van oude foto's en voor een deel van beelden uit de laatste 20 jaar. Aan de fotoverzameling op het Archief ontbrak een inventarislijst, al zijn er wel dikke mappen met een handgeschreven beschrijving van iedere foto. Om een foto op te vragen was het echter nodig dat een medewerker van het Archief naar boven ging om de foto op te halen en er een kopie van maakte.

De 1100 negatieven zijn van foto's die in de tachtiger jaren zijn gemaakt door de Taakgroep Selectie van Stiel die toen begonnen is met wijksgewijs in Leiden alles te fotograferen wat met monumenten van bedrijf en techniek te maken had. Panden, ornamenten, details, gedenkstenen en wat al niet meer, maar een lijst van wat er allemaal was hebben we niet kunnen vinden. Nu kan het allemaal uitgezocht worden maar veel werk ligt nog te wachten: van alle 2768 foto's moet een beschrijving worden ingevoerd op door het Archief beschikbaar te stellen software.

Ondanks herhaalde oproepen hebben zich daarvoor nog geen vrijwilligers aangemeld, dus zal de klus nog wat tijd vergen.

Het Regionaal Archief Leiden is zeer actief bezig hun hele fotoarchief digitaal beschikbaar te krijgen en de hulp van Stiel was dan ook welkom.

Wij brengen het nieuws graag bij u thuis!

Met het Leidsch Dagblad blijft u op de hoogte van de gebeurtenissen in uw omgeving én leest u al het landelijke en wereldnieuws. Daarnaast besteden we veel aandacht aan cultuur, sport, wonen en ontspanning. Nieuws dat u direct raakt.

Dat brengen wij graag bij u thuis.

Leidsch Dagblad Jouw wereld, jouw krant

Word abonnee, bel 0800 - 1711 (gratis) of
surf naar www.leidschdagblad.nl

ADVERTENTIE

architecten
AIV
ingenieurs

Postbus 32056
2303 DB LEIDEN
Amphoraweg 5
2332 ED LEIDEN

tel.: (071) 531 33 25
fax: (071) 531 83 74

 Het Motorhuis
Vondellaan 80, Leiden. Tel. 071-5351800
www.motorhuis.nl

"J. Zierikzee"
maatschoenmakerij

H.P.H. Nusteling
Bakkersteeg 3
2311 RH Leiden

Tel.: 071-5131156

maatschoenen op het net?

www.maatschoenen.nl